

Ценностни аспекти на правния интерес

гл. ас. д-р Светла Маринова

Summary: The interest is a prerequisite requirement for the human behavior towards the wealth within the social system. It reflects the social environment values through legally significant goods. Because of this, it has its key role in the concept of the law.

Key words: Interest in Law, values that are consisted in interest in law;

1. Интересът и правната система

Интересът е предпоставка, изискване за дължимо поведението⁵⁵ на човека към благата в рамките на социалната система. Част от нея е и правото. Застъпено е разбирането, че интересът формира същността на правото като смислова социална система, насочена към регулиране на човешкото поведение. Той отразява ценностното оправдано дължимо отношение към социума чрез правнозначимите блага. Затова има самостоятелна роля за същността на правото, наред с тази отразена в нормите на позитивното право. Тази негова същност и роля за правото имаме за цел да подчертаем.

Понятието интерес характеризира обективно значимо качество на нещата за човека. То е нужно за индивида, групата, обществото като цяло. Интересът отразява съответствието с обективните социални условия, които определят субективната насоченост на волята и действията на хората⁵⁶.

В рамките на социалната система, част, от която е и правото, интересът насочва взаимодействието между хората, защото съзнателната човешка дейност е целенасочена. Целта на всяко поведение е отношение на човека към другите по повод блага⁵⁷. Като съставка на социалната система интересът представлява ръководно обективно – зададено, рационално отношение и изискване, което направлява човешкото поведение към потребностите/благата в рамките на социалните системи. Обществената среда моделира целите и средствата за тяхното постигане. Тя задава на човека модел за поведение като част от съ-битието, от съ-общността заедно с другите. Всяка общественост е немислима без един направляващ начин на действие. Той определя мярката в уреждането и поддържането на обществените отношения, както и границата на свободата и несвободата на действие между лицата в рамките на многобройните и разнообразни отношения в обществото⁵⁸. Именно тази граница е духовен принцип, който задава и конкретизира интереса като отношение към благата, целта и целите на обществения живот.

Задачата на социалните системи е ред в обществените отношения. Тази цел не е и не може да бъде крайна причина за социалните взаимоотношения между хората. Поддържаеме тезата, че целите са идеална причина за действие или поведение, но включена във веригата на детерминация на социалното поведение чрез интереса. Крайната причина е *целевата детерминация на социалното поведение*, която отговаря на въпроса „за какво“, „заради какво“ и съответно отговора е „за да“⁵⁹. Ако целта е началната причина за действие, то нейната детерминация е интересът. Ин-

⁵⁵ Поведението е „вътрешнодетерминирано“ движение на човека в социума, което включва отчетливо формирана степен на целесъобразност, целенасоченост и целесъзнателност в действията. Драмалиев, Л. Философски основи на морала и правото. Обща част. С. : Университетско издателство Св. Кл. Охридски, 1996, с. 14.

⁵⁶ Философски речник, под. Ред. На М. Бъчваров, С., 1985, с. 233.

⁵⁷ Стоилов, Я., Институционалност и ефективност на социалните норми, Годишник на ЮФ, 1986, том, 79, кн. 2, с. 18.

⁵⁸ Торбов, Ц., История и теория на правото, С., 1992, с. 191.

⁵⁹ Михайлова, М., Цел и целесъобразност в правото, С., 1983, с. 69.

тересът е крайната причина за резултата или състоянието към което е насочена целта⁶⁰.

Социалните системи регулират непряко потребностите и благата. Регулират ги опосредствано чрез ценностите. Те изразяват значението на нещата и техните свойства за човека, затова са израз на *заинтересовано* отношение на хората към заобикалящия ги свят⁶¹, към другите. Ценностите са средството към *целевата детерминация на социалното поведение, което е насочено към другите*. Целевата детерминация, насочването чрез заинтересованото отношение на човека се съдържа в интереса.

Ценността участва в същността на интереса като отношение към средата, към другите и към собствените потребности. Съществува разликата между ценност и ценностно отношение⁶². Поддържаеме виждането, че интересът се основава на ценностите, но представлява ценностно отношение към социалната действителност, което варира в определени граници. Затова интересът като израз на ценностно опосредстващо отношение към благата има различни форми и прояви в рамките на обществената реалност. Ценностното отношение към благото е същността на интереса като понятие на социалната действителност. Той се трансформира в съответните форми на поведенческа регулация. По-специална задача е подчертаване на интереса в правото като влагане на отношение на дължимото в правото. Той е откриване, следване и съблюдаване и на правен смисъл и на правно качество в ценностното отношение на субектите към другите по повод правнозначимите блага.

Благото и редът са духовните атрибути на правото. Благата носят принципно духовен идеален характер, макар да могат да бъдат и материални. Те имат положителна стойност, носят принципен полезен резултат на нещата за човека⁶³, с който правото борави. Той е целта на правното регулиране. Принципната положителната същност на благата е причината за съществуването на правото. Според нас тя се съдържа в интереса, значим за правото, затова той е същностно свойство на правото. Именно отношението към другите по повод правнозначимите блага изисква задаване, регулиране, конкретизиране за индивида в рамките на социума чрез интереса.

Правният интерес е *общественият легитимен, социално-обоснован (частен и публичен) интерес*. Той е *ценностно легитимно обективно-надличностно целево-ценностно, дължимо зададено за човека отношение към социума по повод благата и реда на правото*. За да служи на общността той е обективна категория на дължимото като повеля. Правният интерес предполага човека, като възникване, съществуване и цел на въздействието, като съзнание, затова предполага избор чрез различни варианти за поведение. Въпреки че, интересът има обективно-субективна природа, като явление на правна наука, той отразява правно дължимото отношение към благата на и в правото. Макар да се реализира с различни способности в частното и публичното право, същността на правния интерес е една и съща, тя е единна. Единната същност на правния интерес е зададена чрез редица ценностно-оценъчни явления, които изграждат правния фундамент, правния смисъл.

⁶⁰ Целта е мислен образ, модел на желан и бъдещ резултат или състояние, което отразява определени потребности и ще настъпи като последица от съответната практическа дейност. М. Михайлова, Цел целесъобразност в правото, С., 1983, с. 28.

⁶¹ Неновски, Н., Право и ценности, С., 1983, с. 6.

⁶² Пак там, с. 7. В понятието ценност авторът влага приоритетно обърнатите към човека и потребни нему свойства на предмета. Едновременно се конкретизира ценностното отношение като отношение на субекта към обекта, в рамките на което предметът може да бъде не само ценност, но и неценност, а понякога и неутрален в аксиологичен смисъл.

⁶³ Тази теза се застъпва от Мария Павлова. Авторът приравнява полезния резултат с полезната стойност на благото. Вж. Павлова, М., Гражданско право. Обща част, 1 том, 1995, с. 159.

2. Правният интерес като ценностно и целево явление в правото

Правният интерес е израз на осъзнат социален смисъл. Социалният елемент на правото присъства на първо място в неговия смисъл⁶⁴, той е специфичен. Специфичен е защото съдържа, отразява нормалното и правилното, но носи и предписание, насочено към осмисляне и подреждане на битието в отношенията между хората. Именно прескриптивната му оценъчна същност и балансираност на смисъла в отношението към благата присъства в правния интерес. Затова интересите са съществен момент в социалността на правото⁶⁵.

Правото има съществени отлики с другите социални нормативни системи. Именно те налагат, то да поглъща и носи правния интерес на дължимото ценностно отношение към благата по повод реда на правото. Моралът, като етап или конкурент в правното осмисляне на позициите на хората по повод блага, засяга една малка част на общественото взаимодействие⁶⁶. Правото засяга широк социалнозначим сегмент в полето на отношенията между хората по повод блага (материални и духовни). Значението, което правният смисъл излъчва, е балансираност, о–правданост и разумност. Смисълът на правото сочи релационна, но ясна за човека позиция по повод блага, правно осмислени в качеството си на дължимо. Богатството на правния смисъл се съдържа в правния интерес.

Правният смисъл, бил той и универсален полисмисъл, е конкретно зададен. Правният интерес отразява част от правния смисъл - да се спазва отношението и изискването, да се взема предвид начина, по който правото осмисля в качеството си на дължимо⁶⁷. Той съдържа отмерено правилно и полезно ценностно оценено, целево и съзнателно отношение към ценностния ред на правото.

Правният интерес, който е част от същността на правния смисъл, не само отразява, но и чрез правото оценява. Чрез него се придава правно качество, следвайки ценностно-оценъчно отношение на дължимо към благото с оглед реда на правото. Между познавателно и оценъчно съждение (отношение) има взаимовръзка, която е снета в същността на правото и правния интерес. Познаването е в по-дълбокия вътрешен пласт на оценъчното съждение⁶⁸. Човек познава и върху тази основа оценява и действа. Именно това отношение на логическа дължимост към ценностите, оценъчното отношение по повод благо и ред са координатите на правото. В техните ценностни рамки се гради и задава същността на правния интерес. Той е насочен към единицата, но носи оцененото отношение към благото, по повод реда на правото. Съдържа част от правния смисъл.

На следващо място *правният интерес* изразява дължимото в правото. Правната същност, вложена в правния интерес, съдържа в себе си в идеална и желана⁶⁹ от човека форма преобразуване и промяна на съществуващата действителност. В правния интерес се съдържа потребността, осмислена ценностно и пречупена към целта и средствата на правото. Затова гносеологически интересът е дължимото отношение към предположения и желан правнозначим резултат или състояние по задоволяване на определено благо. То е зададено и изискуемо отношение към резултата или състоянието, като към бъдещ образ на желан положителен резултат, с оглед блага. Правният интерес, изразява правната същност, той съдържа отношение към действителността, осмислена ценностно и приела правна субстанция и правна мощ. Извода, който поддържа е че, правният интерес не е самата действител-

⁶⁴ Михайлова, М., Правото-воля, субективно, нормативно, социално, С., 1993, с. 69.

⁶⁵ Михайлова, М., Пак там.

⁶⁶ Ташев, Р., Обща теория на правото. Основни правни понятия, четвърто преработено и доп. Издание, С., 2010, с. 183. Моралът се отнася до възпроизвеждане и продължаване на човешкия род например.

⁶⁷ Михайлова, М., Правото–смисъл..., с. 169.

⁶⁸ Драмалиев, Л., Философски основи на морала и правото, С., 1996, с. 19.

⁶⁹ Михайлова, М., Цел и целесъобразност в правото, С., 1983, с. 68.

ност, а явление, което съдържа ценностно отношение към нея⁷⁰. То цели да реализира и утвърди определени положителни страни от нея.

Правото санкционира отмереното и го превръща в дължимо, трансформира го в задължение. Правният интерес съдържа и правилното, значимото и желаното за индивида и социума. Правният интерес съдържа не само задължаваща връзка между описани условия и предписано поведение. Той не е само дълг, повела. Правният интерес е същността на правото, защото носи дълг плюс рационален елемент на оценка към желани последици. Правният интерес съдържа дълга, но осмислен и обогатен с културната осъзнатост на полезното и значимото за индивида в рамките на социума.

Правото се стреми да унифицира и уеднакви условията и последиците като връзка. Правно дължимото се обективира в обществени изисквания към човека, които се проявяват в същността на правния интерес. Те съдържат както осмисленото, така и желано за човека, отношение⁷¹ на дължимост към благото, предвид реда на правото. Ако в дълга има предимно емоционално-волеви характеристики, то в дължимото се съдържа осъзнатата потребност от значение за индивида и социума. Тя е култивира и осъзната, превърната в дължимост чрез правно зададения интерес. Правният интерес сочи правно значимото отношение към правнорелевантните факти и състояния, по повод придобиване, разпореждане и обмен на блага. Правният интерес задава, изисква определено отношение от субектите, за да са част от реда на правото. Чрез правния интерес правноосмислените позиции и факти се трансформират в правнодължимо. Правният интерес е същността на правото, защото задава смисъл и решение на сляпата социална фактология. Той е насочен към благата, но е подчинен на реда на и във правото.

Правният интерес е израз на мярата в правото. Мярата на правото дава завършеност на смисъла на правото⁷². Тя е конкретизация на правния смисъл от дължимо към конкретика. Моделът на двустранна зависимост, чрез мярата на осмисленото поведение, получава своите качествени и количествени параметри. Мярата е пряк израз на правния интерес като позиция към факти и условия, която е о – правда – на. Собствената мяра на правото, неговата същност е особен социален смисъл на оправданост и обвързаност, да имаш, да се разпореждаш с дадено благо. Оправдаността и обвързаността на правната мяра отразява правния интерес като оценена и зададена позиция към благата на правото.

Мярата като проява на правния интерес не е аритметично равенство. Правният интерес носи реда в себе си чрез безотносителност към лица и обстоятелства, но не и незаинтересованост към същността на правото. *Правният интерес не е равна мяра, а еднакво правно качество в еднакви правно осмислени ситуации, които правото регулира.* Правната мяра е последваща конкретизация на принципната положителна стойност и възможност към правно значимо благо, която правният интерес съдържа.

Правният интерес е израз на свободата. Правото и правният интерес дават отговор на въпросите свобода за какво, свобода от какво, колко свобода⁷³. Правният интерес осмисля и задава поведението на човека като осъзната свобода от правно регулиране. Той очертава нейните граници. Поддържа тезата, че границите на свободата в правото, са положени и съществуват чрез същността на правния интерес. Свободата надхвърля правото, но присъства в правния интерес, защото изразява действителното субект-обектно отношение на човека към благата⁷⁴. Чрез свободата правният интерес не е даден по принцип. Правният интерес не изразява формал-

⁷⁰ Дачев, Л., Юридически дискурс, Русе, 2004, с. 169.

⁷¹ Михайлова, М., Правото – смисъл, сянка, противоположности, С., 2001, с. 168.

⁷² Михайлова, М., Правото – смисъл, сянка, противоположности, С., 2001, с. 51.

⁷³ Михайлова, М., Правото-воля, субективно, нормативно, социално, С., 1993, с. 36.

⁷⁴ Михайлова, М., Правото-воля, субективно, нормативно, социално, С., 1993, с. 43.

ното равенство като израз на свободата, а изразява формалното равенство пред дължимото в правото⁷⁵. Поддържахме извода, че правният интерес има комплексна природа. Той отчита различието във фактите, условията и позициите към благата в различни обществени сфери. Утвърждаваме разбирането за значимостта на правния интерес като изразител и балансатор на правните ценности. Той съдържа и задава правното качество на позициите към благата. Правният интерес обвързва полезно, оправдано и дължимо ценностно отношение към благата по повод реда на правото.

Правният интерес е израз на двустранност и правда, защото правото носи в себе си своето отрицание, съдържа в себе си двойственост и противоположност на позициите по повод благата⁷⁶. Водещо за правото е правното качество, правното отношение към благо, което задава единен „правен“ смисъл. Именно единният правен смисъл, изискван от субектите към благата, е същността на правния интерес като израз на дължимо отношение.

Същността на правото като дължимо присъства в правния интерес, защото правото запълва определен недостиг в отношенията на даване и получаване⁷⁷. Природата на правото не е вложена само и единствено в една даденост, в една същност. Тя съдържа в себе си много подходи, които съдържат различни черти от същността. Пресечена точка на правните форми са оправданото, правилно и дължимо отношение към благата на правото, което се съдържа в правния интерес. Чрез правния интерес правото поставя позициите и проявите, които са правнозначими под общ център.

Правният интерес носи двойствената природа на правото, съдържа противоположностите на правото. Същността на правото, отразена в правния интерес, е противоположността между външен закон и мой закон. Правният интерес съдържа тяхното необходимо противопоставяне и допълване. Правният феномен съществува, за да осмисли и подреди необходими противоположни позиции по повод благата или потребностите на човека.

Правният интерес съдържа ценностното отношение към субектите чрез благата на правото. Носи релационен, но единен правен дължим смисъл за субектите. Интересът изразява и опосредства връзката на правноосмислените блага, с оглед изискванията на средата – с реда на правото. От там правният интерес е условие, регулиращо поведението, зададено от общото съзнание и общата воля, съвпадаща или противопоставена на единичното съзнание⁷⁸.

Email: smarinova@mail.bg

⁷⁵ Дачев, Л., История на политическите и правни учения. Дял Втори. От Буржоазните революции до XX век, Русе, 2007, с. 242.

⁷⁶ Михайлова, М., Правото-смисъл, сянка, противоположности, С., 2001, с. 7.

⁷⁷ Михайлова, М., Правото-смисъл, сянка, противоположности, С., 2001, с. 116.

⁷⁸ Михайлова, М., Правото-смисъл..., с. 163.